

skolától; az üzlet és a politikai gyakorlat kódexei jelentékenyen különböznek az az iskolában hirdett állampolgári kódextől. Igen új gondolat az, hogy az előírásnak nem megfelelő jelenségeket sem kell hagyni tudomásvétel nélkül, hanem azokat is tárgyalni kell és a különféle színvonalak összeegyeztetésére kell törekedni. Az iskolában folyó és az azon kívüli élet összekötésének másik módja az u. n. társadalmi tudományok (történet, gazdaságtan, alkotmánytan, szociológia) egészbefoglalása és e komplexumban a hangsúlynak a múltból a jelenbe és a jövőbe való helyezése. Így fognak kialakulni azután a szervezés és a társadalmi együttműködés új típusai is. Egyik eszköze ennek a társadalmi tudományok helyzetének vizsgálata a társadalom fejlődésével és változásaival szemben. Például, ha a történetet úgy kezeljük, mint kísérletet, mely újabb kísérletekhez vezet nevezetes korszakokban, értékes szolgálatot fog az tenni a társadalom újrászervezése tekintetében.

Az állampolgári nevelés követelményei között sok érdekes és új szempontt találunk. Kívánja, hogy tárgyaljuk a rugókat, melyeken a politikai dolgok megfordulnak, ilyen pl. a technológia fejlődése, a gazdasági élet szervezeteinek új alakjai, vagy a közlekedés eszközeinek fejlődése, melynek hatására a kormányzat alakja is módosulhat. Kívánja ismertetni a politika technikáját, vagyis azokat az alapvető folyamatokat, amelyek által a hatalom kifejlődik, vagy széthullik. Kívánja a politikai realizmust, mely alatt érti a körülöttünk végbemenő események értékelését, a helyzet zavaraiival, ellentéteivel való szembenézést, az aktualitások felszine alá való hatolást. Tárgyalni kell továbbá azokat a valóságos eredményeket, melyeket a kormányzat elért (pl. a helyi hatóságok munkásságának valamelyik részletét) és azokat is, amelyek elérhet. Végre ismerni kell a gyermek fizikai és lélektani adottságait különösen a serdülés korában, amikor a társadalommal, kormányzattal szemben való magatartása kialakul, de nem kevésbé fontos a tanító személyisége sem.

A szerző több helyen hangsúlyozza, hogy nem akar részletes tantervet adni, célja csupán az, hogy az állampolgári nevelés típusát felvázolja és az ilyen irányú nevelésbe új szellemet és orientációt hozzon bele. Ez a törekvés érezhető is az egész könyvön keresztül és különösen sikeresnek mondható, amit a szerző nagy tudásának, mozgékony szellemének, eredeti eszméinek és mélyreható megismeréseinek tulajdoníthatunk. Mint a politikai tudományok tanára (a chicagai egyetemen) szolgálatot akart tenni azoknak, akik hivatva vannak az állampolgári nevelés részletes tantervét kidolgozni és e tárgyat az iskolában tanítani.

B. E.

LAPSZEMLE.

Magyar Kisebbség. 1936. évfolyam.

Újévi beköszöntőjében rezignálatlan állapítja meg a Magyar Kisebbség szerkesztője, hogy 1935-ben az erdélyi magyarság szomorú helyzetének mélypontjához jutott. Sajnos, tévedett. Mert azok a sérelmek és jogtalanságok, amelyek 1935-ben érték a magyarságot s amelyekről folyóiratunk 2. számában megjelent ismertetésünkben számoltunk be, tovább fokozódtak s erősödnek még ma is. Egyes politikusok síkra szállnak ugyan a kisebbségekért — politikai korteskedésből, de hatalomra jutva elfelejtik ígéreteiket. Így *Bocu Sever* a következőket mondta; „Semmiféle szuverénítás nem követelheti, hogy az ország több milliónyi lakosságát másodrangú állampolgárokká degradálják“. Ezzel szemben *Goga Octavian* még a kisebbségeket is osz-

tályozza. Szerinte az I. osztályú kisebbségek, a törökök, szászok és svábok egyáltalában nem veszélyesek; annál veszedelmesebbek a II. osztályú kisebbségek kategóriájába tartozó magyarok és bolgárok, az anyaországgal való szomszédságuk s az ebből folyó állandó kapcsolatok miatt; legveszélyesebbek a III. osztályba tartozó zsidók, mert az egész világ zsidóságával tartanak fenn kapcsolatot.

Ez a megkülönböztetés a hatóságok részéről is megnyilvánul a magyarsággal szemben. Egészen más elbírálásban részesül pl. a magyarság, mint a svábság. Nagyon jellemző erre a Nagykároly környéki r. kat. iskolák helyzete Itt — mint azt az 1935-i évf. ismertetésénél már érintettük — több sváb eredetű, de teljesen elmagyarosodott községben a németet vezették be a magyar tannyelv helyett, s amikor ennek az egyházi hatóságok nem engedelmeskedtek, nyolc iskolát bezártak. Az ezen iskolákkal kapcsolatban kiadott sérelmes rendeletek és intézkedések valósággal iskolapéldái a jogtalan támadásnak s azt mutatják, „hogy a közoktatásügyi minisztériumtól függő tanügyi hatóságok részéről *kultúrharc* indult meg“ a felekezeti magyar iskolák ellen. Elég egy momentumot kiemelnünk. Ugyanazon tanévben a segédtanfelügyelő 415 tanuló között 285 magyart talált, a tanügyi inspektor pedig csak 177-et. A névelemzés alapján *Tóth, Török, Csülök*, stb. nevű tanulókat is sváb eredetűeknek nyilvánítottak. Természetesen minden egyes tanuló magyar anyanyelvű volt, amiről a szülők a beiratkozás alkalmával írásbeli nyilatkozatot is adtak. Az összes iskolaiügyi törvényekben is az az elv uralkodó, hogy az iskola megválasztásánál az *anyanyelv* a döntő kritérium és nem az *eredet*, már pedig e községek lakosai sváb eredetűek ugyan, de magyar anyanyelvűek s legnagyobbbésznt nem is tudnak németül.

Jellemző a felekezeti iskolák elleni harcra a következő eset is. A szentimrei ref. iskola két tanítóját fegyelmi okokból felfüggesztette az egyház, de azok mégis beírtak 16 tanulóat. Az újonnan megválasztott tanítók 48 tanulóat vettek fel, a tanker. főinspektor azonban ezt jogtalanának minősítette azzal az indokolással, hogy az iskola pecsétje a régi tanítóknál volt, s ezért ezt a 48 tanulóat átutalta az állami iskolába. Így a ref. iskolában csak 16 tanuló maradt s bezárták azt, mert a törvény értelmében legalább 20 tanulóat kellett volna lennie.

Az ilyen és hasonló jogtalanságok ellen előbb-utóbb már nem is tiltakozhatnak sem a szülők, sem az egyházak, mert a hatalom könyörtelenül elnyomja a panaszoakat. Karczfalván a felekezeti iskolából 158 gyermek közül 77-et az állami iskolába küldtek azzal az indokolással, hogy elmagyarosodott románok. Mikor az illetékesek ez ellen tiltakoztak és a szülők gyermekeiket továbbra is a felekezeti iskolába járatták, akkor a tanítókat és a szülőket az állami iskola elleni izgatással vádolták meg, a szülőket külön pénzbüntetéssel is sújtották gyermekeik iskolamulasztása címén.

Ezen intézkedések célja a felekezeti oktatás teljes élsorvasztása. Pedig már eddig is a legnagyobb nehézségekkel küzdöttek a felekezeti iskolák az iskolasegélyek elmaradása miatt, mert „a szakminiszter semmivel sem kívánja honorálni azt a heroikus munkát, amit a magyar felekezeti iskolák tanszemélyzete szinte száraz kenyéren kifejt, azt az áldozatot, amit a kisebbségi magyarság hitvallásos iskoláiért erejét meghaladó mértékben hoz“ s ezzel az államot mentesíti nagy kiadástól. Román iskolák alapítására természetesen van pénz. *Anghelescu* büszkén hirdeti, hogy a háború óta 7800 román iskolát alapított. Többet is, mint kellett volna. Mert ott is állítanak fel „szinte közmunkával“ állami iskolát, ahol teljesen elegendő volna a felekezeti iskola, hogy ezáltal is megnehezítsék az utóbbinak a helyzetét. Ha már másképen nem

tudnak állami iskolát alapítani, akkor bezárják a felekezeti iskolát azon a címen, hogy egészségtelen s rövidesen beleköltözik az állami iskola.

Még rosszabb a helyzet az állami iskolákban, ahol lassan teljesen meg fog szűnni a magyar nyelvű oktatás, mert „az állami iskolák magyar tagozatát százával szüntetik meg“. Az 1933-ban kiadott hivatalos statisztika 427 magyar tannyelvű vagy magyar tagozattal működő állami iskolát tüntet fel, az 1934/35. tanév végén pedig valójában csak 118 működött. Ebben a 118 magyar iskolában 11.484 magyar gyermek tanult magyarul, a felekezeti iskolákban 75.580, ezzel szemben azonban 175.000 kénytelen volt románul tanulni. A minisztériumi statisztika kiadása óta jelentős, sőt tragikus a magyarságra nézve a változás. Erre nézve elég egy példát megemlítenünk. 1931/32-ben Udvarhely vm.-ben, a legmagyarabb megyében 8000 magyar gyermek járt magyar iskolába, illetőleg tanult anyanyelvén, 1934/35-ben pedig 342!

Illuziórússá teszi a magyar nyelven való oktatást az is, hogy mind kevesebb lesz a magyar tanítók száma. 1933-ban még 400—450 magyar tanító működött az állami iskolákban, az 1934/35. tanév végén csak kb. 200. A nyugdíjazott és elbocsátott tanítók helyébe 95 %-ban románok kerülnek. Udvarhely vm.-ben pl. 1933-ban csak 30 román tanító volt, két évvel később már 130! Ha itt is betartanák a számarányt, akkor jelentős javulás állana be. 1932-ben 8417 állami tanító volt, egy-egyre 65 tanuló jutott, ennek megfelelően 1489 magyar tanítót kellene alkalmazni. Ugyanakkor 4295 állami iskola működött, átlagosan iskolánként 2-2 tanítóval. Ezen az alapon 744 magyar iskolának kellene lennie. Ha nem lenne román sovinizmus!

Romániában minden téren érvényesül a sacro egoismo politikája, de legjobban kulturális vonatkozásban, mert látják egyrészt a kultúra nagy nemzetfenntartó erejét, másrészt pedig azt, hogy e téren is nagyon elmaradnak a magyarság mögött. Arra viszont nem gondolnak, hogy a magyar kultúra elnyomásával még nem segítették elő a román fejlődését. *Vaida Sándor*, a numerus valachicus megalkotója, 1929-ben még szintén így vélekedett: „Az országnak szüksége van a kisebbségekre, mert csak így lehet egy nemes, szabad versenyt kifejleszteni, amely verseny folytán a román nép is csak nyerhet kulturális és tudományos előrehaladásban.“ Hasonló gondolatokat fejteget *Victor Eftimiu* is: „A helyett, hogy hathónapi börtönnel sújtanak egy magyar író-t számunkra ellenszenves regényért, inkább írjanak a román írók hat, nyugateurópai mértékkel mérhető román regényt. Mert a börtönbüntetés letelik, de a könyv megmarad.“

A hivatalos román politika azonban ezt nem akarja belátni s következetesen megy tovább azon az úton, amelynek célja a magyar nyelv és a magyar kultúra teljes elnyomása. Nem elég a magyar nyelvű oktatás csaknem teljes megakadályozása, előbb-utóbb már megszólalni sem lehet magyarul. Miként *Willer József* hangoztatta a kamarában, a magyarság már csak adót fizethet magyarul, de azt is csak szó nélkül. Az új közigazgatási törvényjavaslat szerint a közigazgatási tanácsokba csak azok választhatók be, akik románul írni-olvasni tudnak. Ezzel a nyelvvizsgát a nép legszélesebb rétegeire is kiterjesztik s mind nagyobb körben indítják meg a küzdelmet a magyar nyelv ellen.

Hogy a magyarság elleni kultúrharc elsősorban a magyar nyelv ellen irányul, az érthető, mert „a kulturális töke, szokások, irodalom és művészet áhagyományozásának eszköze a nyelv.“ Küzdenek tehát a magyar nyelv ellen. De vajjon elérik-e ezáltal a román nyelv terjedését s a román kultúrának a magyarságba való átültetését? Mert — miként azt *Imre Sándor* megállapította — „az elemi oktatásnak a nővendék anyanyelvén kell folynia s az állam nyelvét éppen a siker érdekében külön

kell tanítani. A jövőt nem az oktatás nyelve, hanem a kisebbségeknek a többségekkel szembeni érzelmei szabják meg.

Egyik-másik román politikus vagy közéleti tényező rá is mutat erre a körülményre. Így *Gociman Aurel* azt hangoztatja, hogy az állami iskolákban a románból elszékelyesedett gyermekeket magyarul oktassák a román öntudatra s tanítsák őket igazi anyanyelvükre is. *Cristea Miron* a papokhoz és tanítókhoz intézett felhívásában a következőket mondotta: „A Székelyföldön a mi románjaink egy szót sem tudnak románul. Felhívom önöket, alakítsanak papokból és kántorokból missziós csoportokat, amelyek ismételten bejárják a Székelyföldet, vonzó istentiszteleteket, szentbeszédet tartsanak, énekeljenek és egyházi ajándékokat osztogassanak. Meg fogják látni, hogy ez a munka meghozza a kívánt eredményt.”

Ilyen átlátszó eszközökkel azonban sohasem fogják megnyerni a magyarságot. Sokkal jobban szolgálnák a kiegyenlítődés politikáját és a nemzetiségi béke gondolatát, ha igyekeznének kielégíteni a magyarság jogos kívánságait. Hiszen a magyar kisebbség csak azt kéri, hogy az 1868-i magyar nemzetiségi törvényhez hasonlóan Romániában s nem fog ellene tiltakozni, mint azt annak idején a magyarországi kisebbségek tették, sőt a legnagyobb örömmel fogadná azt. Ehhez azonban Magyarország és Románia közötti egyezményre volna szükség. Mert, hogy közös megegyezéssel a kulturális kérdéseket is rendezni lehet, arra példa a *román-jugoszláv iskolai egyezmény*. E szerint Romániában szerb-horvát, Jugoszláviában pedig román iskolákat kell felállítani, s amíg nem képeznek elegendő tanítót a kisebbségi oktatás ellátására, addig a szerződő felek a másik fél állampolgárát is alkalmazhatják ezen iskoláknál. Temesváron szerb, Versecen pedig román tanítóképzőintézeti szekciót szerveztek, szintén cseretanárokkal.

A magyar-román egyezmény azonban a mai külpolitikai helyzetben szinte lehetetlen. Épen ezért az erdélyi magyarság egyik legfőbb kívánsága, amit képviselői is állandóan hangoztatnak, hogy a románok a kisebbségekkel szembeni állásfoglalásukat *függetlenítsék a külpolitikai helyzettől*. Hogy ez mennyire fontos volna s főleg, hogy mily sokat jelentene a két ország közötti közeledés, azt eléggé jellemzi a jugoszláviai magyarság helyzetében bekövetkezett javulás. 1936 elején Jugoszláviában sem volt jobb a magyarság helyzete, mint Erdélyben. Az 1931-i alkotmány szerint a magyarságot a polgári egyenjogúság alapján számarányának megfelelően 308 elemi iskola illette volna meg. E helyett csak 132 olyan iskolájuk, illetve magyar tagozatuk volt, amelyek teljesen szerb vezetés alatt működtek, s a legtöbb helyen nem is folyt magyar tanítás, mert a tanítók nem tudtak magyarul. Megszüntették a felekezeti iskolákat is, az egész Vajdaságban csak egy r. kat. magániskola működött. A *magyar-jugoszláv közeledés* azonban jelentősen enyhítette a helyzetet. A legtöbb magyar községben ismét megnyitlak a régen bezárt magyar kultúregyesületek, sőt ott is engedélyezték azok alapítását, ahol eddig nem voltak. Újra engedélyezik az évek óta betiltott magyar nyelvű műkedvelői előadásokat, amelyekben a szereplők nemzeti viseletben ismertethetik a népi szokásokat. Az Ó-Szerbiában működő magyar tanítókat visszahelyezik magyar területre s újra megindulhat több helyen a magyar nyelvű oktatás is. A magyarsággal szembeni hangulatot jellemzi a belgrádi *Dan* c. lap következő megállapítása is: „A szerb kultúra bölcsője magyar földön ringott s ezért örökké hálásak leszünk a magyarságnak.”

Még a *Felvidéken* is sokkal jobb a magyarság helyzete, mint Erdélyben. Erre példaként a csehszlovákiai magyar könyvtárügyet említhetjük meg. A 1919-i 430 sz. törvény értelmében minden községben könyvtárt kell szervezni a nép kultúránívjá-

nak az emelése érdekében, abban a községben pedig, ahol legalább 400 kisebbségi él, vagy nyilvános kisebbségi iskola működik, külön kisebbségi könyvtárt, vagy az általános könyvtáron belül kisebbségi osztályt kell felállítani. Természetesen elsősorban a cseh könyvtárakat állították fel, de van már 635 magyar könyvtár is, 130000 kötettel. Még mindig nincs 80—100 magyar községnek könyvtára. Ezek megszervezése egyik fontos feladata az *Országos Magyar Könyvtárszövetségnek*, amely a könyvtárak minden szempontból való támogatásán és irányításán kívül könyvek kiadásával és előadások rendezésével a népnevelést szolgálja.

Ilyen népkönyvtárak szervezésének szükségességét hangoztatta a Magyar Kisebbség 1935-i évfolyamában több cikk is. Igaz ugyan, hogy az erdélyi magyarságnak a háború előtti 17 folyóiratával és 54 napilapjával szemben ma 54 folyóirata és 321 napilapja van (amint azt Goga Octavián felháborodva említette egyik beszédében), kérdéses azonban, hogy ezek eljutnak-e azokhoz a társadalmi rétegekhez, amelyeknek legnagyobb szüksége volna ezekre. A másik kérdés pedig az, hogy fenn tudnak-e maradni ezek a lapok, tudja-e a magyarság anyagilag támogatni kiadásukat. Eddig is erején felül küzdött a magyarság kultúrájáért s lassan mind kevesebben lesznek, akik áldozni tudnak. Ezrével bocsátják el a köztisztviselőket, sőt az ipari és kereskedelmi vállalatokból is kiszorítják a magyarokat „a sokféle hatalmi nyomás” útján. Hogyan áldozzanak ezek a kultúrára, amikor a megélhetésért kell küzdeniök? Hiszen a numerus valachicus ma már minden téren közeledik a *numerus nullus* felé. „A sereg-szemle egy számban és vagyoni erőben folyton vékonyodó értelmiség mellett tizennyolc éves kisebbségi múlt után úgy-ahogy két osztályt talál a magyarságból, amely számot, erőt, továbbfejlődési lehetőségeket rejt magában: a mintegy 10—15 %-nyi kézműves, *kisvárosias kisiparosságot* és a 80 %-nyi *falusi földműves lakosságot*. A voltaképeni lényeg, a jövő, tulajdonképpen csak ez a két tökeszegény, főleg kézimunkára utalt osztály, mert a többiek csak roncsaikban maradtak meg.”

Kérdéses, hogy ez a két társadalmi osztály is meddig tud ellenállni a hatalmi nyomásnak. Mert *Anghelescu* már kiadta a jelszót: „Csak akkor vagyunk igazán urai Erdélynek, ha az ipar is a miénk, és nem az idegeneké.” Az ilyen jelszavakat azután csakhamar a tett szokta követni (amint az már be is következett)! Ily körülmények között megérthetjük *Willer József* aggodalmát: „*A mai generáció súlyos helyzeténél is keservesebb gondunk: mi lesz a gyermekeinkkel?*” Mit hoz ezek számára a jövő? Az a jövő, amelynek megalapozása volna a feladata az élet-halál harcát vívó magyar nyelvű oktatásnak.¹

Szalkai Zoltán.

¹ Ismertetésünk főleg a következő cikkek alapján készült: Prokopy Imre: A jugoszláv egyenjogúság elméletben és valóságban (5. sz.); Küzdelem a nemzetkisebbségek nyelvhasználatáért — *Willer József* kamarai beszéde (6. sz.); Szathmáry Lajos: A számok tükrében (8. sz.); Imre Sándor: A nyelvi kisebbségek iskolái (9—10. sz.); Majtényi Szilárd: Harc a Carei-környéki felekezeti iskolák körül (11. sz.); Szilágyi Olivér: A kisebbségi ügyvéd és társadalma (15—16. sz.); Kiss Árpád: Az állami magyar tannyelvű elemi iskolák és magyar tagozatok (17. sz.); Változás a jugoszláviai magyarság helyzetében (21—22. sz.); A magyar könyvtárügy Szlovénzskón (23. sz.); A Magyar Párt megnyilatkozása a törvényhozás előtt — *Willer József* beszéde (24. sz.); *Jakabffy Elemér*: Újabb adatok a jugoszláviai magyarság helyzetváltozásához (24. sz.) valamint az Események, Ítéletek, Románok rólunk és Könyvek szemléje c. rovatok közleményei.